

ПРОБЛЕМИ ПЛАСТИЧНОГО ТА УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

УДК 75.04 (09) (477.83)

Мар'яна **Студницька**

кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри історії і теорії мистецтва
Львівської національної академії мистецтв

Художній ансамбль костелу св.Миколая с.Вижняни на Львівщині як зразок українсько-польського діалогу культур

© Студницька М., 2017

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1170562>

Анотація. Розглядається мистецький ансамбль костелу св.Миколая с.Вижняни Золочівського району Львівської області XV – першої половини XX ст. у контексті українсько-польських культурних взаємовпливів. Пам'ятка збирала під своїми склепіннями видатних польських і українських митців. Броніслав Віктор, Антін Монастирський, Петро Війтович, Станіслав Тейсейр, Роман і Маргіт Сельські, а ще безіменні різьбярі та анонімні автори ікон XVIII ст. створили довершений художній ансамбль храму з особливим духовним середовищем.

Ключові слова: художній ансамбль храму, українсько-польський діалог культур, сакральне мистецтво.

Постановка проблеми. Художній ансамбль костелу св.Миколая с.Вижняни (Золочівський район Львівська обл.) формувався впродовж багатьох століть. Переплетіння традицій різних епох і національностей викристалізувало ансамбль. Нашарування історичних епох і культур надало особливої глибини, створило своєрідний стереоефект сприйняття мистецького ансамблю. Основне, однак, полягає в тому, що поетапний розвиток комплексу перетворив його в об'єкт колек-

тивної творчості та водночас – на своєрідний об'єкт художньої відповідальності. Відповідальність за продовження праці попередників, зустрічі в часі, яку обов'язково відчував художник, що брав участь у формуванні ансамблю, змушували його шукати позачасові, глибоко сутнісні зіставлення власного творіння з фрагментами минулого. Зокрема, митці початку ХХ ст. гостро усвідомлювали, що крок уперед буває конструктивним і надійним тільки тоді, коли опирається на розуміння логіки попереднього розвитку та уникає культурної конфронтації. Пошуки та реконструкція історичного синтезу та культурного діалогу в одній художній пам'ятці зумовили наше дослідження.

Виклад основного матеріалу. Сучасний костел у Вижнянах – конгломерат архітектурних форм ХV – першої половини ХХ ст. [1, с.216]. Парафію у Вижнянах було закладено 1400 року, що затвердив львівський архієпископ Яків Стрепа та надав право розширити фундацію за умови надання Вижнянам Магдебурзького права. Того ж року Я.Стрепа освятив костел під титулом св.Миколая. Однак ці відомості не дозволяють нам реконструювати зовнішній вигляд святині, матеріал, з якого збудували давній костел. Проте, за документами, на початку ХVІІ ст. святиню пограбували та спалили татари. Незабаром споруду відновили, але жовківський препозит К. Буцевич під час візитації, яка відбулася у червні 1641 р., відзначив назадовільний стан храму. 1648 р. костел знову спалили татари. 1651 р. відбулося повторне закладання [2, с.253]. Костел відновили коштом тодішнього власника села, київського каштеляна Яроша Станіслава Куропатницького.

При візитації того ж 1651 р. зазначалося, що в костелі згоріла покрівля та завалилося склепіння. Його відновили на кошти Я. Гаватовича 1679 р. Відбудова споруди тривала до середини ХVІІІ ст., відновлений костел освятив 1751 р. С.Гловінський.

У контексті проблематики дослідження слід звернути увагу на одного з фундаторів костелу, уже згаданого Якова Гаватовича (Гавата) – польсько-українського письменника, священника, педагога, культурно-освітнього діяча. Він походив з бідної родини вірменських міщан Львова, навчався у Ягеллонському університеті в Кракові. Був учителем у Кам'янці-Струмиловій (сьогодні Кам'янка-Бузька), парохом у Бережанах (1622–1628) і Вижнянах (1628–1669). Його вважають автором перших українських інтер-

медій «Продав kota у мішку» та «Найкращий сон», написаних живою українською мовою, надрукованих латинкою. Водночас йому належить також низка польськомовних творів [3, с. 9-10].

Я.Гаватович двічі відіграв важливу роль у порятунку Львова. 1655 р. під час облоги Львова козацьким військом він брав участь у перемовинах з Б.Хмельницьким. У часи облоги Львова турками 1672 р. Я.Гаватович був одним з небагатьох, що залишилися у місті. Він добровільно пішов у турецький табір, щоб узгодити із султан-пашею розмір викупу [3, с. 10].

Наприкінці XIX ст. було ухвалене рішення про реконструкцію та розбудову костелу у Вижнянах. Перший проект, який не вдалося реалізувати, запропонував львівський архітектор, член товариства «Гроно Консерваторів» Т.-М. Тальовський. До питання розбудови повернулися 1925 р.: архітектор Б.Віктор виготовив проект реконструкції [4, с. 384]. Роботи з перервами тривали до 1929 р.

Слід згадати, що реставраційна справа почала особливо активно розвиватися після завершення Першої світової війни, коли архітектура місті сіл зазнала нищівних втрат. У Галичині до реставрації та консервації архітектури активно залучали випускників Львівської політехніки. Зокрема, один із них – Броніслав Віктор – фактично стояв біля витоків реставраційної школи у Львові вагому частину його творчого доробку становлять саме архітектурні реконструкції.

Очевидно, проект реставрації Б.Віктора ґрунтувався на детальному вивченні історії пам'ятки, основні етапи будівництва якої припадали на XV, XVII та XVIII ст. – періоди панування готичного, ренесансного та барокового стилів. Звернувшись до стилістичних засад актуального в той час художнього напрямку ар деко, архітекторові вдалося органічно поєднати елементи готики, ренесансу й бароко, перетворити різномірні мотиви в неподільний синтетичний сплав.

Броніслав Віктор створив надзвичайно мальовничий силует споруди, який складається з різновисоких об'ємів. Асиметрична композиція храму побудована на контрастах і, водночас, засадах рівноваги. Костел цегляний, складається з прямокутного в плані пресвітерія, квадратного чотиристовпного тринавного об'єму, квадратної в плані купольної

каплиці та близької до квадрата високої двоярусної башти. З'єднані підпружними арками стовпи основного об'єму несуть систему хрестових і коробових склепінь.

Пресвітерій, що колись був навою середньовічного храму, архітектор вкрив коробовим склепінням з розпалубками, якому надав рис готичної нервюрної конструкції за допомогою декоративних гуртів. Стилізований під готику головний фасад завершений високим шпилем із каскадом стрімких пінаклів. Асоціації з готикою викликають масивні контрфорси, розташовані майже по всьому зовнішньому периметру фасадів, а також стрілчаста форма віконних отворів. До стилістики ренесансу належить центрична купольна каплиця. Нове формальне та стилістичне звучання отримали риси бароко, втілені у вигадливому криволінійному фронтоні на головному фасаді та покрівлі вежі.

Сучасний ансамбль костелу св.Миколая у Вижнянах – одна з найяскравіших пам'яток стилю ар деко на території Східної Галичини. Стиль ар деко повністю оформився після Першої світової війни, коли людство, отямившись після жахів військового лихоліття, знову відчуло «смак життя». Стиль об'єднав різні художні напрями: елементи неокласицизму, модерну, кубізму, досягнення давніх і екзотичних культур (Єгипту й Месопотамії, мистецтва грецької архаїки, Візантії), звернення до власних національних джерел, народного мистецтва й фольклору. Нову тенденцію світового мистецтва повністю сприйняло львівське мистецьке середовище. Архітектори та художники міста брали участь у виставці 1925 р. у Парижі (Р.Фелінський, Р.Сельський та ін.) [5, с. 10]. Львівське ар деко виробило власні специфічні риси. У декорі львівської архітектури першої третини ХХ ст. співіснували готицизми з своєрідно трактованими мотивами стилю бароко як могутнього пласта галицької культури ХVІІІ ст., або елементами ренесансу й сецесії. Саме в архітектурі цей стиль виявився особливо яскраво та своєрідно, що дозволяє вести мову про феномен львівської архітектурної школи ар деко. Її яскравим представником був уже згаданий Б.Віктор, автор реконструкцій низки палацових комплексів, міських кам'яниць, релігійних святинь у містах і селах Східної Галичини.

Архітектор сповідував принципи стилістичної єдності, взаємодії мистецтв, художньої цільності та гармонії. Архітектурну конструкцію костелу наповнив складним образним

звучанням скульптурний декор, форми якого продовжують ся у кераміці, фантастичному металевому плетиві віконних решіток, віртуозному різьбленні в дереві.

Особливо міцно переплетені архітектура й живопис, створюючи новий несподіваний ефект цільного синтетичного твору мистецтва. Зокрема, над входом у храм розташоване мозаїчне зображення Матері Божої Ченстоховської. Як видається, вибір Б.Віктора не був випадковим. Ця ікона є чи не найбільшою святинєю католиків Польщі та, водночас, близькою православним України. Ікону «Засмученої Богородиці» привезли з Візантії та зберігали у м.Белз на Галичині. Церковна традиція стверджує, що її намалював сам євангеліст Лука. У XV ст. чудотворну Белзьку Богородицю перевезли в Ченстохов.

За ініціативою Б.Віктора у червні 1942 р. розпочали розпис інтер'єру за проектом польського митця Станіслава Тейсейра за участі українських малярів Романа та Маргіт Сельських. Настінні розписи заливають храм поліхромією, усікольори насичені та яскраві й, що важливо, з плином часу не потьмяніли та не втратили свого звучання. Така барвистість додає костелу урочистості та святковості, усікольори вдало поєднані для підтримання гармонії в інтер'єрі споруди. Майстерно підібрані тони й напівтони передають найдрібніші деталі.

Розгорнута програма, композиційні засади та орнаментальне багатство стінопису дозволяють провести паралелі з розписом середньовічної каплиці св.Трійці у Любліні, який за ініціативи польського короля Владислава II Ягайла виконала малярська артіль на чолі з українським майстром Андрієм [6, с.162]. В обидвох пам'ятках фрески розташовані горизонтальними смугами та відділені прямокутними рамами, нагадуючи картини, розвішані на стіні. Склепіння відведене зображенню ангельських хорів, розписинави дають цикли христологічної та богородичної тематики. Особливо схожими є орнаментальні композиції, зокрема, мотив лляних складок.

За проектом Б.Віктора головний вівтар для костелу виготовили 1930 р. у майстерні П. Війтовича. Петро Війтович – один з найвидатніших скульпторів Львова початку ХХ ст. Народився 1862 р. у Перемишлі в українській родині. Навчався у Львові в майстерні Леонарда Марконі, згодом вступив у Віденську академію мистецтв, додатково стажувався у Римі та Флоренції. Найзначніши-

ми роботами митця у Львові є низка скульптур Театру опери та балету, залізничного вокзалу, костелу св.Єлизавети [7, с.190]. Вівтарна скульптура костелу у Вижнянах, на жаль, не збереглася.

1931 року для головного вівтаря придбали образ «Серце Христове», який виконав знаний український живописець А.Монастирський. Антін Монастирський освіту здобував у Львівській художньо-промисловій школі, згодом – у Краківській академії красних мистецтв. Різносторонній митець, що працював у багатьох жанрах (пейзаж, портрет, книжкова ілюстрація, побутові картини). Окрема сторінка творчості А.Монастирського – це іконопис і церковна поліхромія. Нещодавно ікону з головного вівтаря вирізали вандали.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За кордоном неухильно зростає прагнення до збереження, відновлення, сучасного використання давньої архітектури. У нас ця сфера діяльності існує на далекій периферії громадської свідомості. Проекти реконструкції викликають зацікавлення тільки в середовищі професіоналів – архітекторів, істориків, мистецтвознавців. Унікальна культурна спадщина наших міст містечок стоїть перед загрозою знищення. А отже, стає мізерною та основа, на якій розвивається загальнокультурна, загальнонаціональна традиція, що вистояла віки історії, нищиться пам'ять нації. У Вижнянах на Львівщині руйнується мистецький твір, важливий для історичної пам'яті українців і поляків, твір, який може стати, нехай невеликим, майданчиком українсько-польського діалогу.

1. Памятники архитектуры и градостроительства УССР. – К. : Будівельник, 1985. – Т. 3. – 316 с.
2. Trawicka Z. Kuropatnicki Hieronim (jarosz) Stanisław herbu Nieczuja (zm. 1696) // Polski Słownik Biograficzny. – Wrocław – Warszawa – Kraków : Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1970. – Tom XVI. – Zeszyt 68. – S. 253.
3. Дзюба О. Гаватович Якуб // Енциклопедія історії України : у 10 т. / [редкол. : В. А. Смолій]. – К. : Наукова думка, 2004. – Т. 2 : Г – Д. – С. 9-10.
4. Бірюльов Ю. Віктор Броніслав // Енциклопедія Львова : в 4 т. – Т. 1 / [за ред. А. Козицького]. – Львів : Літопис, 2007. – С. 384.
5. Банцекова А. Art Déco у Львові : каталог виставки, Львівська

галерея мистецтв. – Львів : б. в., 2001. – 11 с.

6. Różycka-Bryzek A. Freski bizantyńsko-ruskie fundacji Jagiełły w kaplicy Zamku Lubelskiego. – Lublin : Muzeum Lubelskie, 2000. – 364 s.

7. Biriulow J. Piotr Wójtowicz – «Lwowski Bernini» // Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki humanistyczno-społeczne. Zabytkoznawstwo i konserwatorstwo. – Zeszyt XXXIII (355). – Toruń : Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2002. – S. 189-210.

ANNOTATION

Mariana Studnytska. Art ensemble of the church of St. Nicholas vil. Vizhnyans in Lviv region as an example of the Ukrainian-Polish dialogue of cultures. The artistic ensemble of the church of St. Nicholas vil. Vizhnyans of the Zolochiv district of the Lviv region of XV – the first half of the twentieth century in the context of Ukrainian-Polish spiritual interactions is described. The monument was gathered under the arches of prominent Polish and Ukrainian artists. Bronislav Victor, Antin Monastyrsky, Petro Viytovych, Stanislav Teyyser, Roman and Margit Rural, as well as nameless carvers and anonymous authors of icons of the XVIII century created the perfect artistic ensemble of the temple with a special spiritual environment.

Keywords: artistic ensemble of the temple, Ukrainian-Polish dialogue of cultures, sacred art.

АННОТАЦИЯ

Марьяна Студницкая. Художественный ансамбль костела св.Николая с.Вышняны на Львовщине как образец украинского-польского диалога культур. Рассматривается художественный ансамбль костела св.Николая с.Вышняны Золочевского района Львовской области XV – первой половины XX в. в контексте украинско-польских культурных взаимодействий. Памятник собрал под сводами выдающихся польских и украинских художников. Бронислав Виктор, Антон Монастырский, Петр Войтович, Станислав Тейсейр, Роман и Маргит Сельские, а еще безымянные резчики и анонимные авторы икон XVIII в. создали совершенный художественный ансамбль храма с особой духовной средой.

Ключевые слова: художественный ансамбль храма, украинско-польский диалог культур, сакральное искусство.